

URBANIZÁCIÓ, VALLÁS, EGYHÁZ

Az urbanizáció — tanulmányunk témája — korunk kulturális és társadalmi átalakulásának egyik legátfogóbb összetevője. Ismerete és értelmezése éppen ezért nagymértékben hozzásegíthet minden keresztényt ahhoz, hogy felismerje az „idők jeleit”, és mint az egyház, illetve a keresztények közös küldetésének hordozója maga is „korszerű választ adhasson” korunk emberének a témával kapcsolatos kérdéseire. A keresztények közös küldetésével kapcsolatban ilyen értelemben már bevezetőben meg kell jegyeznünk, hogy — noha természetesen vannak sajátosan papi feladatok — az egyház lelkipásztori-apostoli küldetését „valamennyi tagja által gyakorolja” (Világiak apostolkodása 2). Ezért ha a következőkben a lelkipásztorokról, lelkipásztori megújulásról szólnunk, nem valami kizárólag a papságot érintő kérdést kívánunk feszegetni, hanem olyan problémát, amely ebből a szempontból is minden keresztényt érint.

A városiasodásról általában. Mielőtt a városiasodásnak a vallási, illetve az egyházi életre gyakorolt hatásáról szólnánk, először is nézzünk röviden szembe a városiasodás tényével. A városiasodás jelentőségének ismertetését többnyire néhány olyan statisztikai adat felsorakoztatásával szokták kezdeni, amelyek a népesség városba áramlását szemléltetik. E számok valóban rávilágítanak a folyamat erejére és átfogó voltára, mind világ-, mind magyarországi viszonylatban.

Ami a világot illeti, 1800-ban a világ népességének 4,1 százaléka lakott 20 000-es lélekszámnál nagyobb városokban; 1850-ben 6,6%-a, 1900-ban 14,9%-a, 1950-ben 34%-a; s a számítások szerint 2000-ben a népesség 80%-a fog városban lakni. — 1910-ben még csak 10 város lakossága haladta meg az egymilliósi lélekszámot, 1970-ben már közel 100-é, 2000-ben pedig a világ népességének 25%-a milliós városokban fog élni. — A fejlődésre jellemző egyes városok rendkívüli gyors növekedése. Kiugró példákat találunk a fejlődő országokban: Kalkutta lakóinak száma 1880-ban 0,6 millió, 1960-ban 5,5 millió; Sangháié 1900-ban 0,54 millió, 1960-ban 7 millió. Egyes városokban néhány évtized alatt duplázódott vagy triplázódott meg a lakosság: São Paulo lakosainak száma 1940-ben 1,2 millió, 1960-ban 3,5 millió; Mexikóé 1940-ben 1,4 millió, 1960-ban 3,4 millió stb.

Ami a magyarországi és általában a szocialista országokbeli városiasodást illeti, ez némileg lassabban, s ennek következtében sok kutató szerint arányosabban, zökkenőmentesebben alakul, mint a kapitalista országokban, vagy az ún. fejlődő országokban (8, 14, 19). (Európában a városi lakosság aránya 1950 és 1970 között évente átlag 2,7%-kal nőtt, szemben a hazai 1,2—1,3%-kal.) Az urbanizáció általános trendje azonban nálunk is megfigyelhető. Erre utal a fenti adatokkal párhuzamosan a magyarországi városok népességarányának növekedése. 1870-ben a lakosság 20%-a lakott városban, 1900-ban 33, 1930-ban 36, 1960-ban 41, 1976-ban pedig 50%-a; 2000-ben pedig előreláthatóan a népesség 70%-a lesz városlakó. — A fejlődést egyes városoknak különösen gyors felduzzadása is szemlélteti: Budapest lakossága 1870 és 1910 között közel négyszeresére nőtt, 0,3 millióról 1,1 millióra, majd 1976-ig 2,06 millióra. (Így az ország lakosságának 19,6%-a a fővárosban él.) — Egyes megyei városaink lakossága ugyancsak közel megkétszereződött az utolsó negyedszázad folyamán. Lássunk néhány példát a lakosság növekedésére 1949 és

1976 között:

	1949	1960	1976
Nyíregyháza	48 500	61 200	91 000
Pécs	88 300	120 400	163 000
Székesfehérvár	42 100	56 200	95 000
Szolnok	37 500	46 100	72 000

Ezek az önmagukban sokatmondó számok azonban az urbanizációnak csupán egyetlen szempontjára — a népességnek a városok felé áramlására — hívják fel a figyelmet. Magát a városiasodást viszont ma olyan komplex társadalmi-

-gazdasági folyamat részének tartjuk, amely szorosan összefügg, kölcsönhatásban áll más tényezőkkel: a termelőerők fejlettségével, a társadalom strukturájában végbement változásokkal és a társadalom pszichológiai szerkezetének és kulturális arculatának megváltozásával egyaránt.

Az előző korokban a város sem volt „városias” a szó mai értelmében. Gondoljunk csak a feudális kor bensőleg integrált, egységes tradíció által irányított polgárvárosaira, vagy még korábról a görög poliszra, amelyben a vezetést illetően *Arisztotelész* megkívánhatta, hogy a vezetőknek személyesen ismerniük kell a polgárokat (3:322-24). Az iparosodás korában viszont nemcsak a városok lakóinak száma növekedett meg, hanem az újonnan megszületett nagyvárosok egészen újszerű társadalmi és kulturális arculatot is öltöttek. Sőt a várossal együtt az egész társadalom — tehát a falu is! — elindult a városiasodás útján: a faluban is megkezdődött a gépesítés, a nagyüzemi gazdálkodás, a mezőgazdaságnak ipari mintára való átszervezése; a falu társadalma is elvesztette hagyományos benső egységét, és a falusi életviszonyok és kultúra meghatározója is egyre inkább a városi élet és kultúra lett. Így elmondhatjuk, hogy a városiasodás olyan *átfogó folyamat*, amely a múlt homogén, „falusias” társadalmából egy új, homogén városias társadalomba vezet; olyan folyamat, amely a legátfogóbban érinti korunk társadalmát, éppen ezért a mai ember és társadalom megértéséhez elengedhetetlenül szükséges a tanulmányozása.

Városiasodás, vallásosság, lelkipásztorkodás. Az egyházat, a lelkipásztorkodást általában váratlanul érte a városiasodás, amely így a hívek nagy tömegeinek elvesztéséhez vezetett. A helyzetet némileg ismerők körében általánossá vált az a máig is elterjedt állítás, hogy az iparosodás, illetve a városiasodás terjedésével hátrál a vallás. Ez a kijelentés így téves, mindenképp azért, mert nem veszi figyelembe azt, hogy a személyes *vallásosság* és egy zárt, tradicionális község vagy falu *hagyományos vallásgyakorlatai* nem feltétlenül fedik egymást, következésképp a vallásgyakorlatban beállt változásokból csak nagyon óvatosan vonhatunk le a vallás egészére vonatkozó általános következtetéseket (30). Az azonban mindenképpen tény, hogy a városiasodás terjedésével párhuzamosan csökkenni kezdett a vallásgyakorlat. A vallásszociológusok, illetve lelkipásztorszociológusok egymásra ráhelyezhető átlátszó térképekkel szemléltették a nagyközönség számára is a folyamatot. Az egyik térképen az iparosodás és az urbanizáció irányát jelezték, a ráhelyezhető áttetsző térképen pedig a vallásgyakorlat arányait tüntették fel. A két térkép együttese megdöbbentően szemléltette a két folyamat szoros összefüggését. A városiasodásnak és a vallásgyakorlat csökkenésének összefüggése egyébként a jelenben is megfigyelhető. Az NSzK vallásgyakorlati statisztikája például jól megvilágítja e tény: a templomlátogatás aránya az NSzK községeiben 52,4%, a 100—200 000-es városokban 39%, a 200 000-es lélekszámúnál nagyobb városokban csupán 31% (10;343).

Meglepő, hogy bár a vallásgyakorlat visszaesésének és az urbanizációnak kapcsolatára — érthető okoknál fogva — az egyházi vezetők hamarosan felfigyeltek, de egyes városok — elsősorban Berlin és London — kivételével hosszú időn át alig tettek valamit az okok felkutatásának és a helyzet megváltoztatásának érdekében. Jellemző *Párizs példája*. A francia forradalmat követően ismételen szóba került a lelkipásztori mulasztások kérdése is — akkoriban ugyanis Párizsban már két 90 000, egy 50 000, két 40 000 és három 20—30 000 lélekszámú plébánia volt —, mégsem változott semmi a sürgetések hatására, sőt a plébániák lélekszáma rohamosan tovább nőtt.

A városiasodás előrehaladtával így mind vallásos, mind ateista oldalon széles körben elfogadottá, s valamiképpen axiómává vált az urbanizálódás és a vallásosság fordított arányú kapcsolatának elképzelése. Sőt, amint már *H. Swoboda* — a kérdés felvetésének és lelkipásztori, szociográfiai elemzésének legjelentősebb úttörője — a század elején rámutatott: egyes vallásos körökben a hagyományos feudális társadalom és lelkipásztorkodás szemléletétől olyannyira nem tudtak szabadulni, hogy egyszerűen valamiféle *démoni eredetű folyamatnak* nyilvánították mind az iparosodást, mind a városiasodást, amely folyamattal szemben feleslegesnek tűnik az emberi erőlködés. (Az iparosodásnak és következményeinek demonizálása egyébként ismerős O. Spenglertől K. Jaspersig nem egy más gondolkodónál is.)

A városiasodásnak a vallásgyakorlatra való erősen negatív hatása rendkívül összetett kérdés, amely több tényezőre vezethető vissza, de ezek között döntő helyet foglal el az, hogy a *lelkipásztorkodás nem ismerte fel a városiasodás teremtette új helyzetet és új követelményeket.*

Az urbanizáció — amint láttuk — egyrészt a lakosság nagyfokú települési koncentrációjával, másrészt az egész társadalom szerkezetének és kultúrájának megváltozásával jár együtt. A lelkipásztorkodás hosszú időn át egyik szempontból sem vette kielégítően figyelembe az átalakulást. A következőkben lássuk egyenként a városiasodás főbb összetevőit, jellemzőit — a települési koncentrációt, a város ökológiai, társadalmi és kulturális struktúráját — és az azokkal kapcsolatban felmerülő lelkipásztori kérdéseket.

A települési koncentráció és a lelkipásztorkodás. A városiasodás legszembe-szökőbb jellemzője a lakosság nagyarányú tömörülése, egyes települések hirtelen felduzzadása. Érthető, ha a város első szociológiai és lelkipásztori elemzéseit különösképpen ezzel a kérdéssel foglalkoztattak.

Egy település lakosságának nagyméretű, hirtelen megnövekedése tudvalevően azért jelent problémát a társadalompolitika, illetve konkrétan a várostervezés számára, mert a lakosság felduzzadásával arányosan kell növekedniök a szociális, gazdasági és kulturális ellátottságot biztosító struktúráknak. Az urbanizáció kezdeti szakaszában a legnagyobb feszültségeket éppen a *növekedés aránytalansága* hozta létre, vagyis az a tény, hogy az említett struktúrák alakulása távolról sem volt arányos a lakosság növekedésével. Ugyanezt kell elmondanunk az egyházi, egyházközségi élet, illetve a lelkipásztorkodás síkján is: a városok óriási arányú növekedését alig-alig, vagy egyáltalában nem követte a lelkipásztori struktúrák alakulása. Nemcsak az egyházmegyék határai, vagy a püspöki székhelyek elhelyezkedése maradt változatlan, de sok helyen hosszú időn át alig változtak a plébániák határai is. Így történhetett meg, hogy egy-egy területen, ahol a lakosok száma esetleg öt-tízszeresére nőtt, továbbra is egyetlen plébánia maradt, amelyet esetleg változatlan vagy alig növekedett létszámú papságnak kellett volna ellátnia.

Ha a jelenkor vallási-lelkipásztori helyzetét meg akarjuk érteni, akkor — többek között — meg kell ismernünk a városi lelkipásztorkodás kezdeti időszakát, amelyben a középkori lelkipásztorkodás elvesztette egyensúlyát. (S a lelkipásztorkodás azóta is az egyensúlykeresés állapotában van.) Ebből a célból viszont érdemes felidézniünk néhány korabeli adatot és szempontot a települési koncentráció problémájával kapcsolatban — *H. Swoboda* gondolatai alapján —, amelyek egyrészt megvilágítják a jelen helyzet kialakulásának egyes lényeges okait, másrészt részben máig sem megoldott feladatokra hívják fel a figyelmet.

H. Swoboda a század elején írt úttörő művében elemzi Európa összes nagyvárosának lelkipásztori helyzetét (26). Ismételtén visszautasítja a városiasodás demonizálását, és elsősorban a városok ki nem elégitő lelkipásztori ellátottságát teszi felelőssé a helyzetért. *Swoboda* egyrészt a *plébániák lélekszámának megnövekedésére* és ebből következően az egyházi közösségek szétesésére, másrészt a *lelkipásztorkodásnak* a növekedés következtében előállott súlyos *hiányosságaira* figyelmeztet, és e szempontból sorakoztatja fel nagyon is meggyőző adatait. Lássunk ezek közül néhányat.

Ami a plébániák lélekszámát illeti, szembeötlőek az aránytalanságok. Buda és Pest például 1810-ben együttesen 60 260 lakost számlált, s erre tíz plébánia jutott; a plébániák átlaglélekszáma 6200 volt. A katolikusok száma száz év alatt megnyolcszorozódott, s a plébániáké nem egészen kétszereződött, így ekkorra a budapesti plébániák átlaglélekszáma 28 000-re emelkedett. Ugyanez a szám 1906-ban *Bécsben* 21 000, *Párizsban* 36 000 volt. Ezek a számok azonban csak a probléma töredékére vetnek fényt. A lelkipásztori helyzetet még jobban jellemzik a városokon belüli különbségek, konkrétan elsősorban a *külvárosi plébániák* aránytalan felduzzadása. *Budapestben* az 1900-as évek külvárosi plébániái közül a Szent József plébánia (Józsefváros) a *világ második legnagyobb plébániája* volt, kerekén 90 000 hívővel. Hozzá csatlakoztak létszám tekintetében a Szent Erzsébet (Erzsébetváros) és Szent Teréz (Terézváros) plébániák 78 000 és 74 000 hívővel, majd ezeket követték más óriásplébániák 52, 32, 28, 23, 22 ezres lélekszámmal. — *Bécsben* a belváros kilenc plébániájának átlagosan 6000 híve volt, míg a külvárosban 40, 50, 60 ezres lélekszámúra nőttek az egyházközségek. A

legfélelmetesebbek a párizsi állapotok voltak: Párizsban volt található a világ legnagyobb plébániája 121 000 hívővel (az olasz egyházmegyék majdnem felének, 122 egyházmegyének ennél kisebb volt a lélekszáma!), amelyhez lélekszám tekintetében felzárkóztak a többiek is: 96, 89, 82, 75, 73 ezer hívővel, majd ezeket követően három 70 ezres, négy 60—70 ezres, négy 50—60 ezres, tizenhat 30—40 ezres és huszonöt 20—30 ezres plébánia következett. — A többi európai nagyváros mellett a római lelkipásztorkodás sem kerülte el a növekedés veszélyeit. Amíg 1824-ben a római plébániák átlagos lélekszáma 1800 volt, addig az 1900-as években ez a szám meghatszorosodott. De itt is az aránytalanságok, a legszembeötlőbbek, hiszen egyes külvárosi plébániák lélekszáma 30, sőt 40 ezerig is felugrott, ugyanakkor amikor jó néhány olasz egyházmegye sem számlálhatott ennél több hívőt.

Ami a lelkipásztori ellátottságot illeti: amíg egyes falvakban vagy községekben, sőt ugyanazon város egyes plébániáin 500—1000 hívőt látott el egy lelkipásztor, addig más plébániákon esetleg tíz-tizenötzör ennyit. És noha a szerzetesrendek jelenléte és munkája sokat jelentett a lelkipásztorkodás terén is, olykor éppen a külvárosokban hiányolták működésüket. Máiig is tapasztalható jele az aránytalanságnak a templomok elosztása: míg a belvárosokban a plébániái és szerzetes templomok egymás hegyén-hátán tornyosultak, addig a külvárosba alig jutott templom. — *Budapestről* írva például Swoboda felteszi a kérdést: hogyan működhetnek jól a lelkipásztorkodás ott, ahol ahhoz, hogy a plébániák az átlag 6000-es lélekszámot elérjék, 62 új plébániát kellene alapítani? Majd így folytatja: a munkásnegyedek körülölelik a belvárost, s az itt levő legnagyobb plébániákon a legszegényebbek az emberek. A legfajóbb e területeken a plébánia-templomok hiánya (26:184). (Megjegyzendő, hogy Budapesten a templomok száma a következő évtizedekben, 1920 és 1950 között megötszöröződött, míg a lakosság csak kétszereződött. 1920-ban 30, 1950-ben 146 templom volt Budapest területén).

Vajon lehet-e csodálkozni ezek után azon — teszi fel továbbá a városokra általában vonatkoztatva a kérdést Swoboda —, hogy a munkásság elveszített minden kapcsolatot az egyházzal, a papsággal? Lehet-e csodálkozni azon, hogy Párizs egyes kerületeiben csak a gyermekek egyötödét keresztelték meg, s az elsőáldozók jelentős részénél ez az áldozás minden csalóka ünnepélyessége ellenére egyúttal az utolsó áldozás is volt? S vajon nem alakult volna lényegileg másként a helyzet, ha a városlakók és a faluról városba kerülő tömegek közelebbi kapcsolatot találhattak volna a lelkipásztorokkal, és ha kisebb, áttekinthető plébániái közösségek alakulhattak volna ki a munkásnegyedekben olyannyira hiányzó templomok körül?

A kérdésre egyébként választ adnak a tények, *London és Berlin* példája. E városokban a városiasodás nem a vallásosság visszaeséséhez, hanem inkább elmélyüléséhez vezetett. Különös, hogy éppen e két városban — ahol a katolikusok teljes kisebbségben voltak, a lakosság 5, illetve 9 százalékát alkották — ismerték fel az urbanizáció támasztotta lelkipásztori igényeket... Tény, hogy amíg Európa „katolikus” nagyvárosaiban a lelkipásztorok korábban is, és az urbanizáció megindulásának évszázadában is elvárták, hogy a hívek maguk jöjjenek el hozzájuk, ha valamit igényelnek (s a városiasodás korában egyre kevesebben nyitották rájuk az ajtót), addig a londoni és berlini lelkipásztorok maguk keresték fel a rájuk bízottakat. Figyelemreméltó teljesítmény volt ez az akkor 6—7 milliós Londonban, ahol a hívek kicsiny arányszáma, diaszpóra-helyzete miatt a *családlátogatás* különösen nehéz feladatot jelentett. Nem kevesebb jelentőséggel bírt továbbá, hogy London nagy gyorsasággal növekvő külvárosai *nem maradtak templom nélkül*: az új városrészekben azonnal létesítettek legalább egy-egy szükségkápolnát, s így tudták elérni, hogy a londoni plébániák nem haladták meg a 3—4000-es átlag lélekszámot.

A mondottak önmagukban is felvetik a kérdést: vajon a lelkipásztorkodás azóta megoldotta-e ezeket a már Swoboda által, a század elején mélyrehatóan elemzett problémákat? Konkrétan: vajon a mai városi *plébániák nagysága világszerte lehetővé teszi-e azt, hogy az egyházközség és ebben a liturgikus „közösség” valódi közösséggé válhasson; hogy az egyházközség tagjai, valamint a hívek és papjaik között személyes kapcsolat alakulhasson ki?*

Egy bécsi tartományi zsinat 1858-ban a városiasodás következményeivel foglalkozva kimondta, hogy a plébániáknak nem lehet tízezersnél nagyobb a lélekszámuk, mert így lehetetlenné válnék a lelkipásztorkodás. X. Szent Piusz pápa

trónralépése után (1903) azonnal nekifogott Róma nagyranőtt plébániáinak lelkipásztori rendezéséhez, ugyancsak maximum 10 000 hívőben határozva meg egy plébánia lélekszámát. Hasonló felső határt jelölt meg Swoboda. De a kérdés azóta sem nyert általános megoldást, noha új és új adatok igazolták, hogy a nagy lélekszámú plébániákon a lelkipásztorkodás súlyos károkat szenved. Legutóbb például egy bécsi felmérés mutatta ki, hogy a vasárnap *misén résztvevők aránya fordítottan arányos a plébániánagysággal*. A felvétel eredménye szerint a vasárnapi misehallgatás az 5—10 000-es plébániákon 10,6%-os, a 10—15 000-es plébániákon 7,9%-os, a 15 000 feletti plébániákon pedig csupán 5,7%-os. Ugyancsak nyilvánvalóan szemlélteti a közösség áttekinthetőségének* és a személyes kapcsolatoknak jelentőségét egy másik adat: egy chilei egyházmegyében (Temuco) 22 katolikus plébániával párhuzamosan 288 protestáns „nucleos” (lelkipásztori-egyházi közösség) működik. Ezek hatása az élő közösségek vonzása miatt oly nagy, hogy híveiknek száma az 1957-es félmillióról 1963-ig egymillióra emelkedett (13:1,36).

A lelkipásztorkodás csak az utóbbi évtizedekben ébredt világszerte egyre mélyebben tudatára a feladat jelentőségének és tűzte ki a városi plébániák és egyházközségek számának nagyarányú növelését, hogy ezáltal az egy plébániához tartozó hívek számának csökkenése biztosítsa az áttekinthetőbb plébániai közösségek kialakításának tárgyi feltételét.

Várostípusok és a város ökológiai struktúrája. A város-fogalom rendkívül gazdag tartalommal rendelkezik. S amilyen különbségek vannak város és város, illetve a város egyes részei között, annyira más vonásokat kell hordoznia az egyes települési egységek lelkipásztorkodásának is.

Ami a város típusait illeti, egészen más a mezőváros, a gyárváros vagy az egyetemi város jellege. A hagyományos várostípusok mellett, továbbá az urbanizáció folyamán új formák is megjelentek. Ilyen a *metropolisz*, a nagyváros, amelyben a lakosok száma a munkaalkalmak vonzása következtében rendkívül gyorsan felduzzadt. A metropoliszt továbbá körülveszik a *szuburbok*, az ún. *alvóvárosok*, amelyeknek arculata a maga kertes házaival bizonyos átmenetet mutat a falu és a város között. (Ezek úgy jöttek létre, hogy egyrészt a város fejlődése folyamán többen elhagyták a sűrűn lakott és meggalmas városmagot, vagy a város belső negyedeit, és a kertés, levegős kertvárosok felé áramlottak, másrészt a városban munkaalkalmat keresők itt találtak lakáslehetőséget.) A várostípusok között megemlíthetjük még az *agglomerációt*, amelyről olyankor beszélünk, ha a város terjeszkedése során magába olvasztja a környező falvakat, községeket (amint ezt Budapest esetében is megfigyelhetjük); — továbbá a *megapoliszt*, amin több nagyváros összefüggő láncolatát értjük.

Amíg a lelkipásztori „közigazgatásnak”, a magasabb szintű lelkipásztori tervezésnek nagymértékben figyelembe kell vennie a várostípusokat, addig az egyes lelkipásztorok és a konkrét lelkipásztorkodás számára döntőbb jelentőségű az egyes városok sajátos jellege.

Már a városkutatás úttörői felfigyeltek arra, hogy a város ökológiai szempontból különböző *övezetekre osztható*, és ezek az övezetek összefüggésben állnak az ott lakók társadalmi helyzetével, életmódjával stb. A nagyvárosoknak tipikus övezetei vannak: az első a *városközpont*, amely a közigazgatási és üzleti életnek is központja. Az előkelő városmagot az *iparosodás hatására létrejött övezet* veszi körül, sűrűn épült bérházakkal és üzemekkel. E városrész jellegzetessége a zsúfoltság, a rossz lakásviszonyok, s ezzel összefüggésben a nagyarányú deviancia. Ezek után következnek a *villanegyedek*, majd a várost körülölelő *kertvárosok* és *elővárosok*. A hagyományos városövezetek mellett végül önálló, valamiképpen sajátos életmóddal rendelkező települési egységként jelennek meg a *lakótelepek*, amelyeknek egyik fontos jellemzője a sok fiatal család és a sok gyermek.

A lelkipásztorkodás szempontjából tehát a várostípusokon túl a városövezet sajátosságai is messzemenően figyelembeveendőek, hiszen a lelkipásztorkodásnak meg kell felelnie az övezetben élők sajátos igényeinek. Mert noha az övezetek általában nem határolhatók el oly pontosan egymástól, és az itt lakók társadalma nem jellemezhető oly abszolút bizonyossággal kizárólag a településvizonyok alapján, amint azt egyes szociológiai iskolák, konkrétan a *humán ökológia* úttörői gondolták, de kétségtelen, hogy az ökológiai viszonyok nem jelentéktelen összefüggésben állnak a lakosság életformájával kultúrájával, — következésképp az egyes övezetek lelkipásztori igényei is nyilvánvalóan mások lesznek. Az övezetek

meghatározó jelentőségén túl a lelkipásztorkodásnak tudnia kell arról is, hogy egy bizonyos *szegregáció* az azonos típusú lakóterületeken is kialakul. Megfigyelhető, hogy a lakóhelyek megválasztásában, vagy a városon belüli vándorlásban — a költözködésben — jelentős szerepe van egy társadalmi, foglalkozási *homogenizációs* tendenciának. Ez azt jelenti, hogy még a magyarországi új lakótelepeken is észrevehető — társas építkezéseknél pedig különösen szembeötlő — az azonos kultúrájú, képzettségű stb. személyek, családok bizonyos tömörülése (28).

Lelkipásztori szempontból jelentősek az ökológiai struktúrával kapcsolatos egyéb tények is, így az, hogy amíg egyes régi városrészekben a lakosság előregedett és meghatározott hagyományokkal, kialakult társas kapcsolatokkal rendelkezik, addig az új lakótelepek fiatal lakossága gyakran egyedül van — a mélyebb kapcsolatok kialakulásához olykor évtizedekre, vagy generációk váltására van szükség — és közösségi hagyományokkal egyáltalán nem rendelkezik.

A város társadalmi struktúrája. — A város és az emberi kapcsolatok. Az urbanizáció során nemcsak a lakosság geográfiai elhelyezkedése változott meg és vett új formákat, hanem átalakult az emberi kapcsolatok szerkezete, sőt átalakult az emberi kultúra, az emberek szemléletmódja is.

Korunk lelkipásztorkodása falusi, feudális viszonyok között alakult ki, és sok esetben kifejezetten a falu társadalmának adottságait tételezi fel. Pedig az urbanizált körülmények között a társasélet alapadottságai változtak meg. A hagyományos falu társadalmá *homogén*, tagjainak élete a falu területén, az ott élőkkel *személyes ismeretségi kapcsolatban* zajlik. Ezzel szemben a város társadalmá *heterogén*, a városi ember pedig lakóhelyének és rokonságának szűk köréből és személyes légköréből kiszakadva, életének jelentős részében a társadalom *anonim* alkatrészeként él. — Lássuk e tényeket közelebbről:

a) *A városi társadalom heterogeneitása.* — Az urbanizációt megelőző kor *falujában* a lakosság foglalkozási homogeneitása, a különböző foglalkozások patriarkális megosztása, a messzenyúló és szinte az egész közösséget összefogó családi kapcsolatok, valamint a lakosok egyéni kapcsolatai áttekinthetővé, személyessé, *családiassá* tették a falu egész társadalmát. Ezzel szemben a város társadalmilag heterogén egyének települése, ahol a legkülönbözőbb foglalkozású emberek tömegei élnek egymás mellett, anélkül, hogy valaha is személyes kapcsolatba kerülnének egymással.

Amíg a falusi társadalom homogeneitását, a személyes kapcsolatok széles körű kialakulását és stabilitását nagymértékben biztosította a lakosság helyhez és ezáltal egymáshoz kötöttsége, továbbá a falusi társadalom statikus struktúrája és ebből következően az emberi kapcsolatok állandósága, addig a városi társadalom heterogeneitását rendkívülien erősíti a városi társadalom nagyarányú *horizontális és vertikális mobilitása*.

A *horizontális* vagy területi mobilitás növekedése azt jelenti, hogy amíg a falusi lakos helyben, ugyanazon személyek társaságában lakott, dolgozott, szórakozott egy életen át, addig a városi embernek jelentős része máshol lakik, máshol tanul, máshol dolgozik és szórakozik, mindig más és más emberek körében. A falusi család generációkon át ugyanabban a környezetben, esetleg ugyanabban a házban lakott, a városi gyakran egy generáción belül többször is *lakást változtat*: *elköltözik*, hogy közelebb legyen munkahelyéhez vagy gyermekének iskolájához, lakást cserél családi okokból, ha gyermekei születnek, ha növekednek, majd amikor a gyermekek felnőnek és a házaspár újra kettesben marad. Mindez természetesen megakadályozza azt, hogy egy lakóhely által meghatározott terület homogén közösséggé kovácsolódjék össze.

A *vertikális* vagy társadalmi mobilitás a társadalmi helyzetben beállt változást jelenti. A hagyományos társadalom falusi embere általában a „társadalmi ranglétrának” és képzettségnek ugyanazon a fokán állt, amelyen ősei; az urbanizált társadalom embere és családja előtt azonban állandóan nyitva áll a társadalmi helyzetváltoztatás lehetősége. Korunkban legismertebb e helyzetváltoztatásnak, a vertikális mobilitásnak az a formája, amikor a gyermek magasabb képesítést szerez, vagy magasabb beosztásba jut, mint szülei. De ismerős az *integrációs mobilitás* lefelé mutató formája is, amikor a gyermek kerül alacsonyabb társadalmi helyzetbe, mint a szülők. Továbbá nem ritka — az ötvenes évek táján pe-

dig általános volt hazánkban — az *intragenerációs mobilitás*, ti. amikor egy nemzedéken belül, illetve egy ember életében következik be a társadalmi helyzetváltoztatás.

A társadalmi helyzetváltoztatással együtt többnyire megváltozik az anyagi helyzet, az életmód, megváltoznak a lakásviszonyok, a társadalmi szokások, a gondolkodásmód. Így az intergenerációs mobilitás a család idősebb és fiatalabb generációjának egymástól való eltávolodását hozza magával, míg az intragenerációs mobilitás a családot, konkrétan a kiscsaládot kevésbé érinti, viszont ilyenkor maga a család távolodik el eddigi környezetétől és épít ki új kapcsolatokat. Mindez pedig, amint mondtuk, megakadályozza a homogén közösség kialakulását.

b) *A városi társadalom anonimitása.* — A városi társadalom heterogeneitásának szükségszerű következménye a városi embernek a falusi társadalom emberéhez viszonyított nagyméretű anonimitása. A város nagy lélekszáma lehetetlenné teszi, hogy a városi ember mindenkit úgy ismerjen, amint a falu embere ismerte települési egységének többi lakóit; de a városi társadalom heterogeneitása és erős mobilitása azt is megakadályozza, hogy egy, a városnál kisebb átmérőjű, a lélekszám szempontjából még áttekinthető települési körzet, például egy lakónegyed, vagy akár csak egyetlen háztömb vagy emeletes ház lakói a falusi kapcsolatokhoz hasonlítható elmélyült kapcsolatokat építsenek ki. Természetesen a városi embernek is vannak bőségesen emberi kapcsolatai, de ezeknek a kapcsolatoknak jelentős részében nem szerepel egész lénye: ezek többnyire formális, illetve *funkcionális és másodlagos kapcsolatok*, amelyekben a személy mélyebb valójában rejtve marad, valamiféle anonimitásban él. A falusi vagy kisvárosi tanító lakóhelyén tanító bácsi vagy tanító úr volt mindenki számára. Valaki, akinek ismerték tulajdonságait, társadalmi szerepét, családját, aki tehát bárhol úgy jelenhetett meg, mint saját maga: X Y, a négygyermekes tanító. Hasonló volt a helyzet a falu vagy kisváros többi lakosának esetében is. A városi ember életének legnagyobb részét ezzel szemben olyan kapcsolatok töltik ki, amelyekben nem teljes valójával jelenik meg, hanem csak mint folyton *változó szerepek hordozója*; éppen ezért szinte óránként új szerepet is kell felvennie: a tanár az iskolában tekintély, de az utcára lépve már névtelen járókelő (akire az autóvezető vagy a rendőr alkalmanként éppúgy rákiabál, ha szabálytalanul közlekedik, mint a diákra), a boltban vevő, a családban édesapa stb. A városi emberről végül is csak családja és egy-két egészen közeli barátja tudja, hogy ki ő, többi ember-társai csupán egy részfeladat végrehajtóját, a társadalmi gépezet személytelen alkatrészét látják benne.

Mindez természetesen nem áll szemben azzal a ténnyel, hogy a városi embernek is vannak elsődleges kapcsolatai...

c) *A városi ember elsődleges kapcsolatai.* — A városkutatás kezdeti időszakában a legtöbb szakember a városi társadalom személytelenségére, a városi ember magányára hívta fel a figyelmet. Újabban viszont egyre több felmérés foglalkozik a városi ember elsődleges kapcsolataival. E vizsgálatokból máris bizonyítottnak látszik néhány megfigyelés:

Először is tény az, hogy az első látszat ellenére a városi emberek, illetve a kiscsaládok sem állnak teljesen egyedül, és nemcsak másodlagos kapcsolatokkal rendelkeznek. Az viszont ugyancsak tény, hogy a falusi társadalomhoz viszonyítva a városi elsődleges kapcsolatok egészen új formát vettek fel. A városi elsődleges jellegű, baráti körök *átmérője jóval kisebb*, mint a falusié — a kutatási eredmények szerint általában 3—4 családot ölelnek fel. Továbbá: amíg a faluban az elsődleges kapcsolatokat elsősorban a *vérrokonság*, illetve a *területiség* határozta meg, addig a városban egyik tényező sem hat döntően. Pontosabban egy bizonyos összefüggés figyelhető meg, amely szerint az *alacsonyabb műveltségű rétegeknél meghatározóbb* jelentősége van az úgynevezett szomszédsági és rokonsági kapcsolatoknak, míg a műveltség növekedésével arányosan az elsődleges kapcsolatok eltörlődnek az azonos műveltségűek, világnézetűek stb. irányába.

Az elsődleges kapcsolatok kutatása közben egy másik fontos tétel is bebizonyosodott: noha a városban léteznek elsődleges kapcsolatok, a városi emberben és társadalomban mégis ott feszül az olykor kimondott, máskor tudatalatti *igény a nagyobb átmérőjű, elsődleges jellegű közösségek iránt* (32; 23).

d) *Lelkipásztori kérdések.* — E rövid áttekintés lelkipásztori kérdései közül a két legfontosabb:

Ha a városi ember életében nem a lakóhely játszik elsődleges szerepet, hiszen életének jelentős részét nem itt tölti, és legközelebbi baráti köre sem itt alakul ki, akkor kielégítő-e, hogy a lelkipásztorkodás egyetlen kerete a *kizárólag a területiség* elvére építő plébániarendszer legyen? (Ezt a kérdést — amelyre még visszatérünk — világviszonylatban már évtizedek óta feszegetik, és lényeges kezdeményezések történtek megoldására.)

Ha a városi társadalom emberének egyik legmélyebb vágya az elsődleges kapcsolatokat nyújtó közösség, akkor mit tehetne a lelkipásztorkodás annak érdekében, hogy az egyházközségi élet megfeleljen ennek az igénynek?

A város kulturális struktúrája. — A városi ember pluralista mentalitása. A hagyományos falu, illetve a tradicionális társadalmak homogén társadalmi struktúrájának, statikus voltának szükségszerű következménye volt e korok *homogén kultúrája*. E korok embere életének minden területén egységes értékrendszerral, formákkal, magatartási szabályokkal, pontosan körülírt társadalmi normákkal, s ennek megfelelő elvárásokkal találta szemben magát. Ebből az is következett, hogy aligha merülhetett fel benne a választás lehetőségének gondolata, hiszen ez volt számára az *adott — és egyedül lehetségesnek látszó — világ*, amelyet a társadalom egésze szavatolt és védett a társadalmi kontroll minden eszközével.

Az urbanizáció korának embere *heterogén* társadalomban él: napról napra különböző csoportokhoz, értékrendszerekhez, formákhoz, magatartási szabályokhoz kell alkalmazkodnia, egymástól eltérő elvárásoknak kell megfelelnie. E pluralista társadalomban a társasélet, a közösségi élet, illetve a kultúra számtalan hagyományos szabálya *relativizálódnak*. Ennek okát éppen a homogén társadalom megszűnésében találjuk meg. A homogén társadalmakban egyetlen kultúra, egyetlen cselekvési-magatartási rendszer uralta a társadalom egészét, ezért e társadalmak tagja abszolútnak tarthatta őket. A pluralista társadalom embere viszont sokféle közösséggel, szubkultúrával, értékrendszerral, felfogással találja szemben magát, amelyek közül szabadon választhatja ki azt, amelyiket legjobbnak gondol. E kor emberének helyzetéből következik tehát, hogy a korábban abszolútnak tartott értékek gyakran relativizálódnak. (A kulturális-társadalmi pluralizmusnak, illetve a hagyományos értékek relativizálódásának a negatívumok mellett olyan lényeges pozitív következményei is vannak, mint a személyes szabadságnak, a *személyes döntés terének megnövekedése!*)

A városi kultúra és társadalom pluralista voltából az egyházi életnek, illetve a lelkipásztorkodásnak több következményt kell levonnia:

1. *Ami a közösségek sokféleségét illeti:* az egyházi közösségeknek (egyházközség, liturgikus közösség stb.) számolniuk kell azzal, hogy *elvesztették egyeduralmukat* a világban. Számolniuk kell azzal, hogy az emberek szabad választás előtt állnak ama kérdést illetően, milyen közösséghez tartozzanak, s döntésükben csak az erősebb motiváció — egy tanítás, konkrétan pedig egy *közösség élete és valóságos vonzereje* — lesz rájuk hatással. Számolniuk kell azzal, hogy a szabad döntéshez szokott és szabadságának tudatában levő ember első követelménye minden közösséggel szemben, amelynek tagjává lesz, hogy *vegyék komolyan felnőtt voltát és szabadságát*. (Autokratikus-diktatorikus rendszerek csak akkor életképesek, ha egyeduralkodóak, azaz ha tagjaik tudatában vannak, hogy nincs más választás számukra, mint ez a közösség.)

2. *Ami a városi társadalom, illetve a szubkultúrák pluralitását illeti:* az egyházi élet formáinak, vagy liturgikus formáknak egysége sokat emlegetett ideál volt évszázadokon át. Anélkül, hogy ezt az elvet most elemezhetnénk, bizonyos, hogy pluralista korban az egyházi életnek és formáknak is magukon kell viselniük a pluralizmus jegyeit, ha az egyház valóban hú akar lenni egyetemes küldetéséhez. (A II. vatikáni zsinat, és az azóta foganatosított egyházi rendelkezések nagy előrehaladást jelentettek ebben az irányban.) — Több mélyreható kutatás igazolta, hogy az egyházi élet formáinak jelentős része nemcsak a feudális majd a polgári korból származik, hanem gyakran feudális vagy polgári szemléletet is hordoz. A francia vallásszociológusok már a század eleje óta ismételtlen hangsúlyozták, hogy a *francia munkásosztály* többek között ezért sem tudott otthonra találni az egyházban (24). Ma egyre többen hívják fel a figyel-

met arra, hogy egyes — a falusi társadalomban keletkezett — egyházi és lelkipásztori formák mennyire idegenek a városiasodott társadalom emberétől, — vagy arra, hogy például az ifjúság — a maga sajátos szubkultúrájával — mily távol érez magától sok „évszázadok óta bevett és megszentelt” egyházi formát. (Az „egyházi formán” távolról sem csak szertartást vagy liturgikus formát értünk, hanem az egyházi „kultúra”, érintkezés, kifejezőmód stb. mindennemű formáját!) A városi kultúra pluralitásának tehát szükségképpen magával kell hoznia az egyházi élet és a lelkipásztorkodás pluralitását — természetesen az alapvető egység megőrzése mellett. A jelen lelkipásztorkodásnak — *Az egyház a mai világban* c. zsinati rendelkezés értelmében is — egyik legfontosabb feladata az, hogy felfedezze a pluralista kultúra, illetve az egyes szubkultúrák lényegi jellemzőit, és ennek jegyében gondolkozzék el az evangelizációról.

A *Suhárd* bábóros támogatásával a negyvenes években megindult és világviszonylatban úttörő franciaországi lelkipásztori megújulás az ún. „Mission de France”, majd a „Mission de Paris” éppen abból a felismerésből indult ki, hogy „a kereszténység leggyakoribb kifejeződéseiben (teológia, liturgia), apostoli tevékenységében *egy letűnt civilizációhoz kapcsolódik*, következésképpen el van vágva a jelen civilizációtól, amely így arra van ítélve, hogy pogány legyen. A kereszténységet új mentalitásba, új civilizációba kell beletestiesenünk...” „Azt szeretnénk — írják —, hogy kialakíthassunk egy olyan papságot, amely megszabadult minden lényegtelenről... amely képes arra, hogy megtestesüljön minden történelmi pillanatban; ... de amely képes mégis önmaga maradni” és nem veszíteni el semmit a lényegből (27).

3. Végül a városi társadalom pluralitásával kapcsolatban még egy fontos megjegyzést kell tennünk. E pluralizmust, a közösségek sokféleségét látva egyesek — közöttük jelentős kutatók is — egy időben arra a következtetésre jutottak, hogy az urbanizált kor embere szabad akar maradni a közösségi kötelekeztől, egyetlen közösségnek sem akarja elkötelezni magát. Ez az elképzelés rokon volt az imént említett másik véleménnyel, amely szerint a városban elhalóban vannak a személyes kapcsolatok. Az előzőekben láttuk az idevágó kutatások eredményeit. Az ott mondottakhoz hozzáfűzhetjük, hogy noha századunk embere igényli a szabadságot a közösségekben és a közösség megválasztásában is, valójában mélyebben keresi az elsődleges kapcsolatokat, mint bármely előző kor szülötte. A mai kor embere is igényli azt a vonatkoztatási rendszert, amelyben személyes biztonságát megtalálhatja. S ha megtalálta, úgy ez a közösség nemcsak „egy” lesz számára a sok közül, hanem valamiképpen „egyetlen” lesz, mert *elsődlegesen* jelentős lesz életében, döntéseiben, kapcsolataiban. Kiemelten vonatkoznak az utóbb mondottak a *vallási jellegű közösségekre*, hiszen ezek — mivel a vallás az emberi személy legmélyebb rétegeit érinti és fogja át — természetüknél fogva elsődleges közösséggé válhatnak.

A falusi és a városi társadalom különbözősége és a városba költözés. A városkutatás kezdeti szakaszában sok kutató elsősorban a városiasodás negatív következményeire hívta fel a figyelmet. A városiasodás kezdetén valóban különösen szembeötlőek voltak a *negatív tünetek*: egyrészt általában az egyének és családok elmagányosodása, másrészt az elmagányosodás következményeként a városi társadalom „közérzetének” megbillenése, az idegbajok számának, szélsőséges esetekben pedig a bűnözésnek, alkoholizmusnak, prostitúciónak, öngyilkosságnak rendkívüli arányú megnövekedése. Az idő múltával azonban mind nyilvánvalóbbá vált, hogy noha a város ökológiai, társadalmi és kulturális struktúrája egyaránt hozzájárult az egyén és a család egy bizonyos — a falusihoz viszonyított — elmagányosodáshoz, továbbá, hogy a városi viszonyok között jóval nagyobb arányúak az idegzeti panaszok és a deviancia, mint a tradicionális keretek között, mégis a kérdés naiv leegyszerűsítése volna, ha az urbanizáció folyamatát egyszerűen negatív jelenségnek bélyegeznénk. Ezzel szemben azt kell mondanunk, hogy a városnak a falutól eltérő szerkezete — amint részben már láttuk — egy a falusi, illetve a hagyományos embertípustól különböző, sajátosan *városi embertípust* alakít ki, egy embertípust, amelyet nem a faluközösség vagy a hagyományos társadalom zárt tradíciója irányít emberi-erkölcsi-világnevezeti-társadalmi stb. magatartásában, hanem amely *megtanul önmaga szabadabban választani*, dönteni és közösséget létrehozni. (A városi embertípus kialakulásának folyamata még nem mondható lezártnak!)

Az előzőkből az is nyilvánvaló, hogy miért voltak a városiasodás kezdeti szakaszában oly szembeötlőek a negatív tünetek, továbbá, hogy ma is melyik esetekben bukkannak elő legnagyobb mértékben e negatívumok. Ha egy embertől, aki korábbi életében megszokta, hogy mankóval járjon, elveszük a mankót, el fog esni. Ha a tradicionális, illetve a falusi társadalom embere, aki megszokta, hogy egy zárt és áttekinthető közösség biztonságában él, amely egyúttal pontosan szabályozza magatartását, egyszerre kikerül a közösség védő, támogató keretei közül, olyan új, elbizonytalanító helyzetben érzi magát, amelyre többnyire nincs eléggé felkészülve. Ezért érthető, hogy különösen a városiasodás kezdetén volt oly nagy a városlakók talajtalanná válása: hiszen ők egészen váratlanul kerültek a hagyományos társadalom keretei közül, illetve nemegyszer a korabeli legtéljesebb értelemben hagyományos faluból a városba. Továbbá érthető, hogy a városiasodás negatív tünetei ma is elsősorban a faluról városba költöző személyeknél, és a családok első generációjánál jelentkeznek, és ezeknél is annál nagyobb mértékben, minél hagyományosabb faluból kerültek a városba.

A devianciával kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a társadalmi normák elbizonytalanodásának tünetei különösen erősen tapasztalhatóak bizonyos ökológiai viszonyok között. A vizsgálatok rámutattak, hogy a deviancia — a bűnözés, a galerik stb. — rossz lakásviszonyok között, az ún. szegény városnegyedekben a legnagyobb arányú. S ennek oka nemcsak az, hogy a rossz lakásviszonyok közé kerülő lakosság általában az alacsony képzettségűek köréből kerül ki, hanem az is, hogy a lakónegyed „légköre”, a rossz lakásviszonyok és a negyed áttekinthetatlensége rányomják bélyegüket a lakosság életformájára. Rendezett városnegyedekbe kerülő népesség lényegesen hamarabb alkalmazkodik a városi körülményekhez, és ilyen negyedekben minimális a deviancia.

A városiasodás negatív tünetei, közöttük a deviancia növekedése természetesen Magyarországon is tapasztalhatóak, de a jelentős szociálpolitikai intézkedések és a kérdéssel való nagyfokú törődés hatására sokkal kisebb arányúak, mint a kapitalista országokban. Mégis figyelmet érdemel a fenti összefüggésben az a tény, hogy a nagyfokú városba áramlás — minden ellentétes intézkedés ellenére — a nagyvárosokban nálunk is létrehozta, illetve még napjainkban is folyton újjátermeli azokat a lakóterületeket, amelyek a rossz lakásviszonyok következtében a deviancia melegágyai (1; 4; 6; 19).

Témánk lelkipásztori oldalával kapcsolatban két szempontra szeretnénk rámutatni:

1. A lelkipásztori szociológia egyik legkorábbi felismerése volt, hogy a faluról városba került „vallásos emberek nem kis része felhagy a vallásgyakorlattal. G. le Bras-nak, a katolikus egyházzsociológia egyik úttörőjének felmérések alapján az volt a véleménye, hogy Franciaországban a városba költözött vallásgyakorló falusiak 90 százalékánál beáll a változás (18:480). Más szociológusok hasonlóan 70—90 százalékban jelölték meg a vallásgyakorlattal szakítók arányát. Az ilyen megdöbbentő felmérési eredményeknek természetesen mind a falusi, mind a városi lelkipásztorkodás számára mondanivalójuk van.

Ami a falut illeti, el kell gondolkoznunk azon, vajon elmélyült személyes döntésen alapult-e az a vallásgyakorlás, amely a közösségi kontroll hiányában csakhamar megszűnik? És fel kell tennünk a kérdést, mit tehet a jelen lelkipásztorkodása a személyesség elmélyítése érdekében.

Ami a várost illeti, több kérdés is felmerül. Vajon a városi egyházközségek legalább némileg tudták és tudják-e pótolni azt a közösségi, személyes légkört, amelyet a falusi egyházközség nyújtott tagjainak? (S ha ez olykor reális nehézségekbe ütközött, vajon mindent megtettek-e a lehetőség szerinti legjobb légkör kialakításáért?) Vajon a városi lelkipásztorkodás kinyújtotta és kinyújtja-e kezét a faluból városba kerülő és ott talajtalanná váló — de közösséget kereső — egyének, családok után? Vajon a városi egyházközség szelleme, formái, kultúrája nyitott-e az egyszerűbb emberek felé, vagy kizárólag a polgárság és az értelmiség nyelvén szól, és annak társadalmi szokásai szerint rendezkedett és rendezkedik be?

2. Problémánk jövőjét illetően kétségtelen ugyan, hogy maga a természetes fejlődés megoldja majd (bizonyos értelemben) a városba költözés lelkipásztori nehézségeit, hiszen amilyen mértékben bomlik a falu zárt tradíciója az urbani-

zálódás következtében, amilyen mértékben városiasodik a falu társadalma és hasonló a nagyvároséhoz, olyan mértékben szűnnek meg a városba költözés, fe-
szültségei és a vallásgyakorlat számára is negatív következményei. Viszont ebből
az is nyilvánvaló, hogy ha a városba költözés sajátos problémája meg is szűnik a
pasztoráció számára, maga a lényegi kérdés nemhogy nem semmisül meg, hanem
általánossá válik. Hiszen a városba költözés dilemmája az volt, hogy a falusi
tradíció irányítása alatt álló vallásgyakorló személyek jelentős része kilépve a
tradíció mágnesez erőteréből, felhagyott a vallásgyakorlattal is. A falu urbanizációja
viszont éppen azt jelenti, hogy a falu egész hagyományos szerkezete, s ennek
következményeként zárt tradíciója is megszűnik, illetve a városhoz hasonlóan
átalakul. Vagyis azokban a zárt falvakban, ahol ma is a falu tradíciója jelenti
a vallásgyakorlat legerősebb biztosítékát, s ahol a városba költözés ma még prob-
lémát jelent, ott a városiasodásnak a következő évtizedekben várható gyors
előrehaladása az egész hagyományos vallási életet alapjaiban fogja megrendí-
teni, ha a lelkipásztorkodás nem követ el mindent a vallásosság személyesebbé,
szabadabbá, átgondoltabbá és a tradicionális helyett közösségibbé tételéért.

A városi lelkipásztorkodás jövője. A város jellemzője a differenciáltság és
az egység. A városi lelkipásztorkodásnak is e tény tudomásulvétele alapján kell
kialakulnia: egyrészt a *funkciók differenciáltságában*, másrészt mégis *integráltan*.

a) *Ami a differenciáltságot illeti:* a város társadalmi-kulturális struktúrája
két lényeges kérdést is felvetett. Az első, hogy vajon eleget tud-e tenni a ha-
gyományos területi elven felépülő plébániarendszer feladatának, amikor a városi
ember kapcsolataiban *nem a területiség elve a döntő*. A második kérdés, vajon
egy plébánia lelkipásztorai, illetve közössége meg tud-e felelni azoknak a rend-
kívül *differenciált feladatoknak*, amelyekkel a város pluralista miliójében szem-
betalálja magát.

A területiség elvével kapcsolatban a szakemberek között az első szélsőséges
vélemények elhangzása után — amelyek a „területi plébániák” korunkbeli lét-
jogosultságát is kétségbe vonták — ma egyöntetű a vélemény, hogy az urbanizált
környezetben mind az ún. „területi”, mind a „területfeletti plébániákra” szük-
ség van.

A területiség elvén alapuló hagyományos plébániarendszert korunk is igényli,
mert számos, ma is lényeges funkciót tölt be. Azzal az általunk is érintett
nehézséggel kapcsolatban, hogy a városi elsődleges kapcsolatok nem a lakóhely
függvényei, több megjegyzést kell tennünk. Először is bizonyos, hogy a terü-
letiség elvét nem lehet többé oly mereven értelmezni, mint az előző századokban.
(Pl. mai nagyvárosainkban sem a lakóhely határozza meg sok esetben, hogy ki
hol kéri a szentségek kiszolgáltatását, hol jár misére, kereszténytanításra stb.)
Másrészt ez nem jelenti a területi plébániák szerepvesztését. A már mondottakon
túl nem jelenti ezt azért sem, mert az idő múlásával — a város mobilitása
ellenére is — erősödnek a szomszédsági kapcsolatok, továbbá azért sem, mert
a személyes kapcsolatok széles körű kialakulásához szükség van egy *kristá-
lyosodási pontra*, és a területi plébániának éppen ez lehet a feladata, hogy ilyen
közösségalkotó, vagy közösségeket összefogó kristályosodási pont legyen. (Ebből
viszont ismét nyilvánvaló, hogy nem kizárólag a területiség elvének alapján áll.)

A területi plébánia továbbá képes megoldani az elkülönülés vagy hamis
elit-tudat kialakulásának veszélyét, amely aligha volna elkerülhető, ha kizárólag
területfeletti plébániák léteznének. A városiasodás a szociológusok megfigyelése
szerint — láttuk — elősegít egy bizonyos szegregációt, elkülönülést: azonos
kultúrájú, képzettségű emberek csoportosulását. A városi lelkipásztorkodásnak
egyrészt meg kell felelnie ennek a szakosodásból következő igénynek, és amint
a papi szolgálatról szóló zsinati rendelkezés írja „meg kell teremtenie a külön-
böző csoportoknak megfelelő *különleges lelkipásztori munkaköröket*” (10. pont).
Az emberi élet és azzal párhuzamosan a lelkipásztorkodás *szakosodásának* azon-
ban nem szabad a társadalmi-közösségi élet egészségtelen széthullásához vezet-
nie. A társadalmon belül kialakuló mindenféle elkülönüléseket a keresztény-
ségnek nem növelnie, hanem csökkentenie és kiegyensúlyoznia kell; komolyan
véve az emberek teljes egyenlőségét és Istenben való összetartozását. A jelen
és a jövő területi plébániáinak és egyházközségeinek tehát az a szerepük,
hogy egyrészt helyet adjanak önmagukban a sajátos kisebb közösségeknek, más-
részt azonban szervesen fogják össze, egységesítsék, integrálják azokat, mégpedig

nemcsak valamiféle szervezeti egységbe, hanem a krisztusi testvériség nagyobb átmérőjű, de mégis személyes közösséget alkotó egységébe.

A területi plébániák mellett ugyanakkor szükség van területfeletti plébániákra is. Ezek létét az a tény teszi megokolttá, hogy korunkban nem kis számmal léteznek olyan emberi közösségek, amelyeket valóban nehéz volna a területiség elve alapján megközelíteni. A területfeletti plébániára tehát egyrészt akkor van szükség, ha egy embercsoport életének valamiképpen meghatározó eleme a helyhez nem kötöttség, vagy a társasélet szokásos keretein kívül állás (ilyen értelemben ismerősek a világegyházban pl. cirkuszosok, taxisok, szállodai alkalmazottak egyházközségei, továbbá kórházi plébániák, stb.), másrészt akkor, ha egy embercsoport olyan — az egész egyéni és közösségi életet átfogó — sajátos ellátást igényel, ami indokolttá teszi a külön egyházközség létrehozását (ezekre jellegzetes példák az egyes országokban már létrejött, betegek — pl. süketek, vakok vagy mozgássérültek — egyházközségei).

b) *Ami az integráltságot illeti* tarthatatlan állapot volna, hogy egy város 5, 10 vagy 100 plébániája egymástól függetlenül működjék. Hiszen egyrészt a város lakói — egy-egy egyházközség tagjai — folyton érintkezésben állnak egymással a város mobilitása következtében, s ezért elengedhetetlenül szükség van a koordinációra. Másrészt a város nagyfokú differenciált elvárásainak csak magas fokon integrált lelkipásztorokodás tehet eleget: a szakosodásnak ugyanis feltétele a nagyobb fokú integráció. Az evangelizációnak, a lelkipásztorokodásnak számos olyan területe van, amely nem annyira egyik vagy másik plébániát, mint inkább az egész várost érintő feladatok megoldása (pl. teológiai továbbképzés, jegyesiskolák, katekumenátus intézmény, telefon segélyszolgálat, információszolgálat stb.), továbbá megfelelő területfeletti plébániák létrehozása, végül az egyes területi plébániáknak vagy a lelkipásztoroknak esetleges részleges szakosítása, és ezek munkájának koordinálása. Nyilvánvaló, hogy ez a nagyfokú koordináció külön összefogó-rendező szervezet, intézményt igényel — a német szakirodalomban „Stadtkirchének” nevezik —, amely valamiképpen egyetlen egészévé fogja össze a város lelkipásztorokodását.

Irodalom: 1. Andorka R., Buda B., Cseh—Szombathy L.: A deviáns viselkedés szociológiája, Budapest, 1974. — 2. Angyal V.: Városszociológia — in: A szociológia ágazatai (Szerk.: Kulcsár K.), Budapest, 1975. 54—77. — 3. Arisztotelész: Politika, Budapest, 1969. — 4. Baskovics Gy.: Világváros határában, Budapest, 1976. — 5. Boulard F.: Wegweiser in die Pastoralsoziologie, München, 1960. — 6. Buda B.: Lelki egészség a modern társadalomban, Valóság, 1973/7, 67—73. — 7. Erdei F.: Magyar város, Budapest, 1974. — 8. Erdei F.: Város és vidék, Budapest, 1971. — 9. Godin H., Michel R.: Zwischen Abfall und Bekehrung, Offenburg, 1950. H. Godin: „France, Pays de Mission” fordítása és elemzése) — 10. Greinacher N.: Die Grosstadt — in: Handbuch der Pastoraltheologie, IV. Freiburg—Basel—Wien, 1969, 336—348. — 11. Houtart F.: L’Eglise et la pastorale des grandes villes, I—II. Brüssel, 1956. — 12. Kirche in der Stadt (Hrsg. vom Österreichischen Seelsorgeinstitut) I—II, Wien, 1967. — 13. Klostermann F.: Gemeinde — Kirche der Zukunft, I—II, Freiburg—Basel—Wien, 1974. — 14. Konrád Gy., Szelényi I.: A késleltetett városfejlődés társadalmi konfliktusai, Valóság, 1971/12, 19—35. — 15. Kulcsár K.: Az ember és társadalmi környezete, Budapest, 1969. — 16. Kulcsár K., Laczkó L. (Szerk.): Magyarország megyéi és városai, Budapest, 1975. — 17. Laloux J.: Seelsorge und Soziologie, Luzern—München, 1969. — 18. Le Bras G.: La pratique religieuse dans les villes et les campagnes, in: Etudes de sociologie religieuse II, Paris, 1956. — 19. Molnár J.: Galeribűnözés, Budapest, 1971. — 20. Musil J., Link J.: A szocialista országok urbanizációjának néhány jellegzetessége, Szociológia, 1973/4, 586—604. — 21. Nyíri T.: Hiteles kereszténység, Vigilia, 1977/7, 433—437. — 22. Ostermann H.: Grosstadt zwischen Abfall und Bekehrung, Graz—Wien—Köln, 1964. — 23. Pfeil E.: Grosstadtforschung, Bremen, 1950. — 24. Pin E.: Pratique religieuse et classes sociales, Lyon, 1956. — 25. Schreuder O.: Kirche im Vorort, Freiburg—Basel—Wien, 1962. — 26. Swoboda H.: Grosstadtseelsorge Regensburg, 1911/2. — 27. Szabó F.: A francia munkásmisszió kezdetei, Szolgálat, 31, 57—64. — 28. Szelényi I., Konrád Gy.: Az új lakótelepek szociológiai problémái, Budapest, 1969. — 29. Szennay A., Tomka F.: Egyházi kisközösségek, Teológia, 1977/2, 118—123. — 30. Tomka M.: A vallásosság mérése, Magyar Pszichológiai Szemle, 1973/1—2, 122—135. — 31. Városszociológia (Válogatás), Budapest, 1973. — 32. Waskovics L.: Nachbarkreise und soziale Verkehrskreise in der Grosstadt... (Mitteilungen der IKS), Wien, 1966. — 33. Weber M.: A nem legitim uralom (A város tipológiája), — in: M. Weber: Állam, politika, tudomány, Budapest, 1970, 314—367.